

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ ІНСТИТУТУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Факультет №3

Кафедра тактико-спеціальної підготовки

КЕЙС

Лекційне заняття на тему
«Правові підстави застосування заходів примусу патрульним
поліцейським».

Підвищення кваліфікації
патрульних поліцейських

Інформація про викладача:
к.е.н., доцент кафедри
тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ІПФПНП ЛьвДУВС
майор поліції

Мар'ян КУРЛЯК

Тел: 0677420755

Львів -2021

Тема: 2.4 (4-год) «Правові підстави застосування заходів примусу патрульним поліцейським».

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

«Правові підстави застосування заходів примусу патрульним поліцейським».

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – 141 с.
2. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 № 2341-III.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984.
5. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. // Офіційний вісник України. – 2015. – № 63. – 2075 с.
6. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000– № 15– 588 с.
7. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – 303 с.
8. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22 червня 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 30. – 1248 с.
9. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закону України від 20.11.2012 № 5492-VI.
10. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України № 2337- VIII від 15.03. 2018.
11. Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 04.11.2018, - 2581-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15>
12. Концепція боротьби з тероризмом, схвалена Указом Президента України від 23 квітня 2013 року № 230/2013
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 року № 92 «Про затвердження Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків»
14. Наказ УДО України від 30.06.2016 №185 «Про затвердження Інструкції з організації та порядку дій Управління державної охорони України за рівнями терористичних загроз»
15. Декларація про захист усіх осіб від тортур та інших жорстоких, нелюдських чи принижуючих гідність видів поведінки та покарання резолюція 3452 (XXX) Генеральної Асамблеї ООН від 09.12.1975 р.
16. Конвенція про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950 року // Забезпечення прав людини. Хрестоматія. – К. – Х., 2005. – 61-65 с.

17. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів від 28 жовтня 2015 року №878 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF>.

18. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю: Наказ МВС України від 1 лютого 2016 р. № 70 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0250-16>

19. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: Наказ МВС України від 27.04.2020 № 357 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#n7>

20. Наказу МВС України від 11.10.2018 № 828 «Про затвердження Інструкції з організації забезпечення, зберігання та експлуатації озброєння в Національній поліції України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1249-18>

21. Про затвердження Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Правоохоронних органів України: Наказ МВС України від 23 травня 2017 р. №440 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0750-17>

22. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Правоохоронних органів України: Наказ МВС України від 26 січня 2016 р. № 50 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>

23. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: Наказ МВС України № 100 від 08.02.2019 року.

24. Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі: Наказ МВС України від 07.11.2015 року № 1395 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1408-15>

25. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції: Наказ МВС України від 06.11.2015 року № 1376 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-15>

26. Про затвердження Положення про підрозділи поліції особливого призначення: Наказ МВС України від 04.12.2017 № 987 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1565-17>

27. Про затвердження порядку організації і тактики проведення поліцейської операції «Перехват»: Наказ МВС України від 23.11.2018 № 946 ДСК

28. Про затвердження Інструкції про організацію та порядок проведення поліцейських операцій з розшуку і затримання озброєних та інших осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння: Наказ МВС України від 09.10.2017 №841 ДСК .

29. Про затвердження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів: Наказ МВС України № 706 від 23.08.2018 року.

30. Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Правоохоронних органів України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку: Наказ МВС України № 773 від 10 серпня 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1223-16#n38>

Спеціальна література

1. Банах С. М. Особиста безпека працівників правоохоронних органів, залучених до патрулювання: навчальний посібник/ Банах С. М., Йосипів Ю. Р., Курляк М. Д., Синенький В.М. та ін.. – Львів: ЛьвДУВС, 2020. – 272 с.

2. Тьорло О.І. Тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції: навч. посібник / О.І. Тьорло, Ю.Р. Йосипів, В.М. Синенький та ін.. Львів: ЛьвДУВС, 2018. – 480 с.

3. Йосипів Ю.Р. Тактичне керівництво та організація несення служби працівниками правоохоронних органів України в зоні проведення антитерористичної операції: навчальний посібник / Ю.Р. Йосипів, С.М. Банах, О.І. Тьорло, В.М. Синенький та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 136 с.

4. Аброськін В.В. Діяльність Національної поліції України щодо забезпечення публічної безпеки в умовах антитерористичної операції: навчальний посібник / Аброськін В.В. – Харків: ХНУВС, 2019. – 212 с.

5. Йосипів Ю.Р. Модифіковані вибухові пристрої: ручні гранати: методичні рекомендації / Ю.Р. Йосипів та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2018. – 60 с.

6. Курляк М.Д. Засоби радіозв'язку ОВС: методичні рекомендації / М.Д. Курляк, Ю.Р. Йосипів, О.І. Тьорло, В.М. Синенький та ін.. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. – 80 с.

7. Курляк М.Д. Основи методики ICIPS та її використання в освітньому процесі ВНЗ МВС України: методичні рекомендації / М.Д. Курляк, Ю.Р. Йосипів, В.М. Синенький, О.І. Тьорло та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – 92 с.

8. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію» / Кол. авт.; кер. авт. кол. д.ю.н., доц. Т.П. Мінка. – Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 480 с.

9. Йосипів Ю.Р. Тактичне керівництво щодо несення служби на блокпостах в умовах наступу і оборони, затримання озброєних злочинців, банд та формувань: методичні рекомендації / Ю.Р. Йосипів, С.М. Банах, В.Р. Булачек, І.Ю. Землянський, М.Д. Курляк, М.О. Московчук, М.В. Моргун, В.М. Синенький, О.І. Тьорло, А.В. Ярославський. – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – 139 с.

10. Тьорло О.І. Класифікація та види саморобних вибухових пристроїв: методичні рекомендації / О.І. Тьорло, А.В. Ярославський, Ю.Р. Йосипів, М.Д. Курляк, М.О. Московчук, В.М. Синенький. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 87 с.

11. Тьорло О.І. Основи тактико-спеціальної підготовки: навчальний посібник / О.І. Тьорло, В.Р. Булачек. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – 268 с.

12. Ярославський А.В. Підготовка та проведення спеціальних операцій у збройних конфліктах: методичні рекомендації / А.В. Ярославський, О.І. Тьорло, Ю.Р. Йосипів, І.Ю. Землянський, М.Д. Курляк, М.О. Московчук, В.М. Синенький. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 104 с.

13. Забезпечення публічного порядку та безпеки під час мирних зібрань громадян (скандинавська модель): навч. посібник / Ю. Р. Йосипів, Н. Д. Туз, В. М. Синенький, М. Д. Курляк. Львів: ЛьвДУВС, 2019. – 96 с.

Допоміжна

1. Актуальні проблеми професійної підготовки поліцейського: матеріали кругл. столу, м.Одеса, 26 жовтня 2016 р. — Одеса : ОДУВС, 2016. — 204 с.

2. Коломієць О.В. Порядок розробки графічних документів під час підготовки та виконання оперативно-службових завдань: методичні рекомендації / В.А. Молотай, Т.Г. Корж-Ікаєва, О.В. Коломієць, — К.: Національна академія внутрішніх справ, 2013. – 31 с.

3. Майор Ганс фон Дах Тотальний опір інструкція з ведення малої війни для кожного – Львів: Видавництво «Астролябія», 2014. – 160 с.

4. Суарес Г. Тактическое преимущество / Габриель Суарес. – К. : ЕСС, 2003. – 224 с.

5. 10. Gersons B. Police Psychology: operational assistant // POLICE (USA), 1994, May. – P. 16; 21.

6. 11. Gersons B.P.R. Patterns of PTSD among Police Officers following Shooting Incidents: A Two-Dimensional Model and Treatment Implications // Journal of Traumatic Stress. – 1989. – Vol. 2, №3. – P. 247-257.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Офіційне Інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>).

2. Сайт Верховної Ради України (<http://www.rada.gov.ua>).

3. Верховний Суд (<https://supreme.court.gov.ua>).

4. Урядовий портал – єдиний веб-ресурс органів виконавчої влади України (<http://www.kmu.gov.ua>).

5. Міністерство внутрішніх справ України (<http://www.mvs.gov.ua>).

6. Міністерство освіти і науки України (<http://www.mon.gov.ua>).

ОСНОВНИЙ ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

«Правові підстави застосування заходів примусу патрульним поліцейським».

Види поліцейських заходів

Законом України «Про Національну поліцію» визначено перелік заходів, якими мають оволодіти поліцейські для виконання своїх службових повноважень. Так, у ст. 30 ЗУ «Про Національну поліцію» вказано види поліцейських заходів.

«1. Поліція для виконання покладених на неї завдань вживає заходів реагування на правопорушення, визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним процесуальним кодексом України, на підставі та в порядку, визначених законом.

2. Поліція для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення також застосовує в межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу, визначені цим Законом.

3. Поліція для виконання покладених на неї завдань може застосовувати інші заходи, визначені окремими законами.

4. Якщо поліцейського неможливо ідентифікувати за зовнішніми ознаками, він зобов'язаний пред'явити особі документ, що посвідчує його повноваження».

Керівні принципи застосування поліцією заходів примусу визначено у:

– Резолюції 34/169 Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку»;

– Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи № 690 (1979) «Декларація про поліцію».

Застосування поліцейських заходів примусу здійснюється з єдиною метою та за єдиним порядком незалежно від виду примусового заходу.

Застосуванню примусового заходу передують прибуття на місце події поліцейського та визначення ним превентивного поліцейського заходу, який має забезпечити публічний порядок та безпеку, й підстав для його проведення. Завдяки позитивній аргументації та впевненій позиції мета заходу може бути досягнута без спротиву з боку правопорушника та інших осіб, що перебувають на місці події.

Метою застосування поліцейськими примусових заходів є забезпечення подолання спротиву проведенню превентивного поліцейського заходу, відновлення публічного порядку та безпеки, локалізація негативних наслідків, зокрема збереження місця події у первинному, незміненому стані, забезпечення фіксації та збирання речових доказів на місці події у передбачений в законі спосіб, а також затримання особи правопорушника, його доставляння до територіального підрозділу поліції.

Якщо перебування поліцейського на місці події не забезпечує проведення поліцейського заходу, правопорушник не виконує команд поліцейського, але не вдається до активної протидії законним вимогам поліцейського, не становить загрози та не опирається контролюючим діям поліцейського (пасивний опір) поліцейський має попередити правопорушника про відповідальність за злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського при виконанні

ним службових обов'язків застосування до нього фізичної сили, спеціальних засобів чи вогнепальної зброї у разі продовження протиправної поведінки.

Поліцейський має надати правопорушнику достатньо часу для сприйняття та виконання законної вимоги поліцейського, а також для припинення пасивного опору та демонстрації відсутності спротиву.

Наслідком застосування примусу може бути затримання правопорушника у встановлений в законі спосіб, припинення правопорушення, встановлення особи правопорушника, забезпечення складання протоколу про

адміністративне правопорушення в разі неможливості складання його на місці правопорушення, якщо складання протоколу є обов'язковим тощо.

Отже, розглянемо детальніше щодо вибору й поступовості застосування сили.

Основні принципи застосування континууму сили

1. Застосування континууму сили або «драбини сили» розглядається як прогресивна шкала, де поліцейський може/повинен задіяти силу.

2. Застосування континууму сили також розглядається як «набір варіантів», поліцейський може визначити адекватний рівень реагування залежно від ситуації, з якою він стикається.

Види впливів залежно від ситуації:

- 1) присутність поліцейського;
- 2) вербальні команди;
- 3) легкий фізичний контакт (дотик руки тощо);
- 4) фізичний контроль;
- 5) самозахист;
- 6) виняткове застосування сили;
- 7) застосування спецзасобів та техніки;
- 8) демонстрація вогнепальної зброї;
- 9) застосування зброї на ураження.

Присутність поліцейського

Завдяки професійній поведінці, позитивній та впевненій позиції, акуратному зовнішньому вигляду працівник поліції часто може розрядити ситуацію тільки однією своєю присутністю.

Вербальні команди

Здатність поліцейського демонструвати авторитет і забезпечити дотримання правил за допомогою вербальних та невербальних засобів.

Легкий тактильний контакт

Техніки, які спонукають суб'єкта виконувати вербальні команди за допомогою дотиків до суб'єкта.

Фізичний контроль

Методи фізичного контролю використовуються для встановлення контролю над суб'єктами, що демонструють (чинять) пасивний, активний або агресивний

опір; для досягнення поступливості від суб'єктів, що чинять опір, за допомогою технік больового контролю.

Самозахист

Самозахист – це силовий вплив, що дає змогу поліцейському захистити себе від агресивних або схильних до насильства суб'єктів.

Самозахист включає поштовхи, блоки, удари долонями, ліктьові та колінні удари.

Виняткове застосування сили

Виняткове застосування сили дає змогу поліцейському негайно перейти до використання інших засобів, якщо офіційно узгоджені техніки неефективні або неадекватні для контролю суб'єкта.

Застосування спецзасобів і техніки

Включають будь-які спецзасоби:

- 1) газовий балончик або інші хімічні речовини;
- 2) гумова палиця;
- 3) кайданки.

Демонстрація вогнепальної зброї

Демонстрація вогнепальної зброї дозволена тільки у ситуаціях, де потенційно може бути застосована сила на ураження.

Застосування зброї на ураження

Поліцейський може визначити адекватний рівень реагування залежно від рівня опору з яким він стикається. Так, є такі рівні опору: пасивний, активний та агресивний.

Суб'єкт чинить пасивний опір, який характеризується такими ознаками, як:

- 1) не виконує команди;
- 2) не підкоряється поліцейському, але не вдається до активних дій;
- 3) не становить загрози;
- 4) не опирається контролюючим діям поліцейського.

Суб'єкт чинить активний опір, який характеризується такими ознаками, як:

- 1) намагається втекти;
- 2) опирається арешту;
- 3) намагається уникати контролю з боку поліцейського;
- 4) висловлює вербальні погрози;
- 5) демонструє в разі цього невербальні сигнали, що вказують на схильність або готовність опиратися арешту.

Суб'єкт чинить агресивний опір, який характеризується такими ознаками, як:

- 1) фізичні атаки на поліцейського;
- 2) небажання припинити атаки на інших людей;
- 3) фізичні спроби серйозно поранити чи вбити іншу людину або поліцейського.

Але поліцейський не завжди застосовує силу відповідну до рівня опору так, може застосовуватися об'єктивно виправдана сила, або надмірна.

Об'єктивно виправдана – застосований поліцейський захід є пропорційним, якщо шкода, заподіяна під час його застосування охоронюваним законом правам

і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди.

Надмірне застосування сили – застосування сили більш високого рівня, ніж це об'єктивно виправдано за певних обставин, або продовження стосування сили після того, як суб'єкт був арештований або нейтралізований іншим чином.

Перелік та визначення видів заходів примусу

Розглянемо детальніше, що саме відноситься до поліцейських заходів примусу. Ст. 42 ЗУ «Про Національну поліцію» дає перелік та визначення видів заходів примусу.

«Поліція під час виконання повноважень, визначених цим Законом, уповноважена застосовувати такі заходи примусу:

- 1) фізичний вплив (сила);
- 2) застосування спеціальних засобів;
- 3) застосування вогнепальної зброї».

Перелік заходів примусу, до яких може/повинен вдаватися поліцейський, визначений у ч. 1 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію», є вичерпним, водночас застосування одного зі заходів примусу унеможлиблює застосування інших заходів примусу одночасно.

«Фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників».

«Спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу – це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (зокрема від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її

оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин».

Застосування фізичної сили не може вважатися найменш небезпечним із заходів примусу та таким, що має передувати застосуванню спеціальних засобів чи вогнепальної зброї.

Обрання примусового заходу здійснюється на розсуд поліцейського пропорційно рівню небезпеки реагування, а також відповідно до ситуації, яка виникає. Залежно від розвитку ситуації поліцейський *може*:

- припинити застосування фізичної сили та зробити перехід до застосування спеціальних засобів;
- припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до *використання* вогнепальної зброї;
- припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до застосування вогнепальної зброї;
- припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї;
- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до застосування фізичної сили;
- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до *використання* вогнепальної зброї;
- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до застосування вогнепальної зброї;
- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї;
- здійснивши *використання* вогнепальної зброї, перейти до застосування фізичної сили;
- здійснивши *використання* вогнепальної зброї, перейти до застосування спеціальних засобів;
- здійснивши *використання* вогнепальної зброї, перейти до активного застосування вогнепальної зброї;
- припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до застосування фізичної сили;
- припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до застосування спеціальних засобів;
- припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до *використання* фізичної сили;
- здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї.

Умови та межі застосування поліцейських заходів примусу

Відповідно до ч. 1 ст. 43 ЗУ «Про Національну поліцію» працівники поліції зобов'язані «... заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є невиправданим або неможливим» та ч. 2 цієї ж статті «Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні

установки, підсилювачі звуку». Розглянемо детальніше як і за яких обставин робиться попередження залежно від обстановки, яка виникла під час застосування поліцейських заходів примусу.

Таблиця 6.1

Категорія осіб, відносно яких заборонено застосовувати заходи примусу

Заборонено до:

- жінок з явними ознаками вагітності;
- малолітніх осіб;
- осіб з явними ознаками обмежених можливостей;
- осіб з явними ознаками старості.

Дозволено у разі:

- збройного нападу;
- групового нападу;
- учинення збройного опору поліцейському (що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських).

Якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо.

Застосування фізичної сили

Застосовується для:

- забезпечення особистої безпеки;
- забезпечення безпеки інших осіб;
- припинення правопорушення;
- затримання особи, яка вчинила правопорушення.

Якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом.

**Перелік, групи, види спеціальних засобів
та їх характеристика**

Працівник поліції для виконання своїх службових повноважень відповідно до ч. 4 ст. 42 ЗУ «Про Національну поліцію» має право застосовувати та використовувати такі спеціальні засоби:

- 1) гумові та пластикові кийки;
- 2) електрошокові пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії;
- 3) засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо);
- 4) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії;
- 5) засоби примусової зупинки транспорту;
- 6) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби;
- 7) службові собаки та службові коні;
- 8) пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії;
- 9) засоби акустичного та мікрохвильового впливу;
- 10) пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень;
- 11) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертної дії;
- 12) засоби, споряджені безпечними димоутворювальними препаратами;

13) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби.

Перелік спеціальних засобів, визначений у ч. 4 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію», є вичерпним та може бути розділений на групи:

– засоби, придатні для захисту людини від ураження різними предметами (зокрема зброєю);

– засоби тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника);

– засоби пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують.

Поліцейський зобов'язаний негайно зупинити застосування певного виду заходу примусу в момент досягнення очікуваного результату!

До переліку спеціальних засобів не включено елементи однострою поліцейського, засоби індивідуального захисту, а також прилади (пристрої), які мають однакові зі спеціальними засобами властивості (призначення), але не долучено до норм забезпечення підрозділів поліції спеціальними засобами та вогнепальною зброєю, що мають бути визначені наказом Міністра внутрішніх справ України (пп. 2, 7 ч. 1 ст. 16 Закону України «Про Національну поліцію»).

Види спеціальних засобів

Гумовий кийок – спеціальний засіб, який мають право застосовувати зокрема, поліцейські, військовослужбовці Національної гвардії України, співробітники установ виконання покарань, посадові особи інших правоохоронних органів України, визначених законодавством, для відбиття нападу на осіб, об'єкти, приміщення, затримання особи, яка вчинила правопорушення і чинить злісну непокору законному розпорядженню, а так само для припинення групових порушень публічної безпеки і порядку чи масових заворушень, якщо інші способи не забезпечили виконання покладених на ці органи обов'язків.

Гумовий (пластиковий) кийок застосовується для запобігання нападу на громадян, поліцейського та/або охоронювані об'єкти; в разі затримання злочинця або адміністративного правопорушника, якщо він грубо порушує закон і не підкоряється законному наказу поліцейського; для запобігання масовому і груповому порушенню публічного порядку.

Пластиковий кийок «КПФ-02» (тонфа) – призначений для використання співробітниками МВС та іншими підрозділами спецпризначення з метою самозахисту, контролю та затримки правопорушників. Кийок складається з робочої частини та двох рукояток, розташованих перпендикулярно одна до одної. Тактико-технічні характеристики кийків та їх різновиди вказані у додатку 1.

Працівникам поліції забороняється наносити удари гумовими (пластиковими) кийками по голові, шії, ключичній ділянці, статевих органах, попереку (куприку) і в живіт.

Електрошоковий пристрій (ЕШП) – один із видів [зброї](#) не смертельної дії. Електрошокові пристрої призначені для захисту від [несанкціонованої дії](#) та може

застосовуватись у випадках, коли обставини не дозволяють застосовувати [вогнепальну зброю](#).

Електрошокові пристрої контактної та контактної-дистанційної дії *застосовуються* для:

- відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

- відбиття нападу тварини, що загрожує життю і здоров'ю особи чи поліцейського.

У разі застосування пристрою мають місце сліпучий розряд і голосний тріск. Робота пристрою ґрунтується на генеруванні електричних імпульсів, вихідні параметри яких відповідають вимогам [державних стандартів України](#) та нормам [Міністерства охорони здоров'я України](#) основними визначеними вимогами яких є параметри безпеки електрошокового пристрою електричними чинниками на прилади: зі середньою потужністю дії; із напругою іскрового розряду на електродах; зі сукупністю параметрів при ефективності дії та функціональним використанням: контактної дії (К), дистанційно-контактної дії. Використання електрошокових пристроїв, як [зброї самооборони](#) для [громадян](#) України не дозволено.

Основний чинник, що обумовлює ступінь ураження, є [сила струму](#), яка пропорційна [напрузі](#) (U) і обернено пропорційна [опору](#) ланцюга (R).

Є три критерії дії сили струму на людину:

- пороговий (відчутний) – найменше значення струму, що викликає відчутні подразнення;

- пороговий невідпускаючий – значення струму, що викликає [судомні скорочення м'язів](#), які не дають змоги ураженому звільнитися від джерела електроструму;

- пороговий фібриляційний – значення струму, що викликає [фібриляцію серця](#) (хаотичні й нерівномірні скорочення волокон серцевого м'яза, які повністю порушують його роботу).

На ефективність результату ураження значно впливає опірність тіла людини. Найбільший опір (3–20 кОм) припадає на верхній шар [шкіри](#) (0,2 мм), що складається з мертвих ороговілих клітин, тоді як опір у [спинномозковій рідині](#) становить 0,5–0,6 Ом. Найбільш небезпечним є проходження струму через серце, [легені](#) й [головний мозок](#). У разі застосування електрошокерів у зонах ділянок голови, обличчя, шиї, пахової області, нервових вузлів і статевих органів можуть виникнути дуже серйозні травми (втрата слуху, зору, тривалий параліч). Ступінь ураження залежить також від характеру й частоти струму. Найбільш небезпечний [змінний струм](#) із частотою 20–1000 Гц. Змінний струм найнебезпечніший від [постійного](#) впливу при напрузі до 300 В. Вагому роль відіграє [вага тіла людини](#) – важчу особу уразити складніше. Кількість [одягу](#) також має значення – шкіряна куртка з кількома шарами одягу є непоганим захистом, на відміну від [шуби](#) чи [бавовняної](#) футболки. Застосування даного типу зброї під час контакту передбачає забезпечення миттєвої [втрати свідомості](#) від 1 до 20–30 хв.:

З огляду на особливості застосування електрошокових пристроїв, ефективнішими вважаються електрошокові пристрої дистанційної дії, що діють безпосередньо на м'язи та змушують їх скорочуватися. Електрошокові пристрої

дистанційної дії стріляють двома загостреними металевими електродами-стрілками з провідниками. В разі попадання в ціль стрілки впиваються в м'язи і по провідникам передають імпульси високої напруги.

Водночас електрошокові пристрої дистанційної дії мають деякі недоліки:

- на дистанції 3 м при польоті електродів відбувається їх розбіжність між собою на відстань близько 45 см, що пред'являє високі вимоги щодо точності початкового прицілювання;

- потрапляючи в обличчя, око або шию, стріла, що летить зі швидкістю приблизно 70 м/с, може завдати серйозної травми живому об'єкту;

- в разі невдалого пострілу заміна картриджу з електродами потребує – 1–0,5 хв;

- не рекомендується стріляти шокером у вузьких приміщеннях, оскільки є певний ризик неякісного або небезпечного пострілу;

- у разі потрапляння електродів у ділянку біля серця короточасний електричний удар може спровокувати аритмію і тимчасову зупинку серця, що загрожує серйозними проблемами зі здоров'ям.

Використання електрошовкових пристроїв у приміщеннях із вибухонебезпечними та легкозаймистими речовинами *заборонено*.

Кайданки – пристрій у вигляді двох кілець зі замками ([браслетів](#)), які з'єднані між собою коротким ланцюгом, який використовується органами охорони порядку для обмеження свободи дій затриманого. Наручники, переважно, надягають на кисті рук і тією чи іншою мірою позбавляють затриманого вільно рухатися.

Кайданки й інші засоби обмеження руху застосовуються:

- проти осіб, які вчинили злочин або суспільно небезпечні дії (правопорушення);

- проти осіб, які чинять опір чи можуть чинити опір поліцейським, при спробі втечі;

- під час конвоювання затриманого або ув'язненого;

- якщо людина власними діями може нашкодити собі та оточуючим (наручники або інші засоби надягають на кисті рук за спиною так, щоб вони не завдавали болю);

- проведення процесуальних дій з особами у випадках, коли вони можуть створити реальну небезпеку оточуючим або собі.

Наручники БР, БР-С, БРМ-92 призначені для використання з метою обмеження фізичного опору правопорушника. Розвиток конструкції наручників дуже своєрідний, і пов'язаний насамперед із рівнем металообробки (як основний

матеріал виготовлення наручників). Так само, в конструкції наручників простежується і національна особливість країни виробника.

Кайданки складаються з:

- корпусу замка, який переходить у верхню дужку;
- нижньої дужки зі зубчатим сектором;
- фіксатора, який розміщується у корпусі;
- ланцюга з серезками (шарнірами) на кінцях;
- ключа для відкриття замка.

Інші типи наручників:

– пальцеві наручники – одягаються на великі пальці рук, позбавляючи можливості відкрити звичайні наручники підручними засобами.

– пластикові наручники – повністю зроблені з пластику. Використовуються поліцією для масового затримання підозрюваних.

Застосовувати кайданки більше ніж 2 год безперервного використання або без послаблення їх тиску заборонено.

Засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії

Сльозогінний газ, перцевий газ застосовуються для:

- відбиття атаки на людину, поліцейського або захищений об'єкт;
- припинення масових і групових порушень публічного порядку;
- під час затримання особи, яка вчиняє злочин або суспільно небезпечне діяння, або з метою змусити останнього покинути захоплений транспортний засіб, будівлю або споруду, в якій він ховається.

Призначені для миттєвого утворення хмари сльозогінної та подразнювальної дії і на відкритій місцевості, і в ізольованому приміщенні.

– аерозольні упаковки («Терен»-1, 4, 4М, «Кобра»-1). Речовина в балончику знаходиться у рідкому стані та під час попадання на особу або на шляху дії починає активно випаровуватися та здійснює значно більший уражаючий вплив. «Терен-4М» газовий балончик, призначений для припинення протиправних дій, опору правопорушника шляхом впливу на органи зору та дихання аерозолем іританту (МПК+CS) з відстані не меншої за 0,4 м у радіусі 2 м. Маса – до 73 г. Аналогічне призначення має газовий балончик «Кобра-1», споряджені активною речовиною АЛГОГЕН(СІІ). Ефективний радіус дії: «Кобра-1» – до 2 м;

– струменеві балони («Кобра-1С», «Кобра-1С-1») призначені для припинення протиправних дій, опору правопорушника шляхом впливу на органи зору та дихання. Ефективний радіус дії: «Кобра-1С» – до 7 м, «Кобра-1С-1» (з барвником) – до 7 м. Час безперервного розпилення – 10–12 с;

– ручні газові гранати («Терен»-6 та ін.). В Україні використовується газова граната «Терен-6» – пристрій миттєвого розпилення аерозолю іританту (МПК+CS). Ці спеціальні засоби правоохоронні органи використовують з метою забезпечення проведення спецзаходів шляхом тимчасового пригнічення психовольової стійкості правопорушників, впливаючи на органи зору та дихання аерозолем іританту. Пристрій «Терен-6» застосовується для закидання вручну. Виріб може застосовуватися і на відкритій місцевості, і в закритому приміщенні. Виріб складається з поліетиленового корпусу, заповненого легколетючим порошком, на який нанесено діючу речовину, виконане на основі морфоліда

пеларгонової кислоти і О-хлорбензилиденмалононитрила, розпилювача і запобіжного пускового механізму (ЗПМ);

– пристрої дозованого аерозольного розпилення «Терен-100», «Терен-2000». Ці вироби призначені для застосування правоохоронними органами з метою припинення протиправних дій, які здійснюються стосовно громадян або об'єктів, які знаходяться під охороною. Дані спеціальні засоби діють завдяки аерозольному впливу сльозоточивих та подразнювальних речовин (МПК) на відстані до 12 м.

Ці пристрої мають такі переваги:

– забезпечують найбільшу вірогідність миттєвого контролю над особами, які вороже налаштовані або емоційно неврівноважені;

– ефективно впливають на осіб, які знаходяться під дією алкоголю або наркотичних речовин;

– ефективно діють, як універсальний засіб, в умовах застосування при перешкодах різного виду: барикадах, загородженнях, приміщеннях зі заручниками в середині тощо;

– результативно діють на натовп, який потрібно спрямувати в потрібному для поліцейських напрямку або розосередити;

– зводять до мінімуму контакт поліцейських зі суб'єктами правопорушення, що, своєю чергою, призводить до мінімальних ризиків життя працівників поліції;

– зберігається висока вірогідність збереження порога несмертельного та нетравмуючого впливів на суб'єкти при високій ефективності дії порівняно з іншими видами спеціальних засобів несмертельної дії (гумова куля, гумова палиця та ін.) Порівняльні тактико-технічні характеристики наведені в додатку 2.

Працівникам поліції *забороняється* під час застосування засобів, споряджених речовинами сльозогінної та дратівної дії, здійснювати прицільну стрільбу по людях, розкидання і відстрілювання гранат у натовп, повторне застосування їх у межах зони ураження в період дії цих речовин.

Засоби примусової зупинки транспорту

Примусова зупинка транспортного засобу – вимушена міра при затриманні правопорушника, який коїть, вчинив або має намір вчинити злочин із використанням транспортного засобу.

Засіб примусової зупинки транспорту застосовується для зупинки транспортного засобу, водій якого не підкорився вимозі поліцейського про зупинку, якщо дії водія створюють загрозу життю і здоров'ю людини або якщо застосування такого засобу необхідне для захисту суспільних інтересів.

Типовими випадками ситуацій, у яких необхідна примусова зупинка автотранспорту, є втеча злочинців на транспортних засобах із місць скоєння злочину, викрадення автомобілів, використання злочинцями транспортних засобів, як засобів вчинення злочину, злочинне захоплення транспортних засобів, водіїв і пасажирів, як заручників, спроба несанкціонованого доступу

транспортного засобу на охоронювану територію, використання транспортних засобів для таранення чи підриву різних соціально значущих об'єктів й ін.

Транспортним засобом є пристрій, призначений для перевезення на дорогах людей, вантажів чи устаткування, встановленого на ньому. Примусова зупинка транспортного засобу може бути здійснена зі застосуванням спеціальних засобів.

Найбільш відомий спосіб примусової зупинки транспортного засобу полягає в порушенні цілісності матеріалу покришки колеса. Ці пристрої становлять гнучку основу, виконану у вигляді текстильної стрічки або тельферної решітки, на яку за певною схемою встановлені проколювальні елементи, виконані у вигляді порожнього циліндра, загостреного у верхній частині. Для приведення пристрою в дію достатньо його розтягнути поперек дорожнього полотна. В разі наїзду автомобіля проколює елемент під вагою машини вивільняється з вузла кріплення до основи і проникає в матеріал покришки колеса. Цим забезпечується скидання тиску. Конструкція дає змогу встановлювати подібні пристрої протягом декількох секунд.

З метою підвищення безпеки співробітників органів внутрішніх справ, які застосовують цей пристрій в момент перетину проїжджої частини, пристрій може комплектуватися засобом швидкого розгортання на основі піротехнічного двигуна.

На оснащенні в органах і підрозділах Національної поліції є такі засоби для примусової зупинки автотransпортних засобів, механічного принципу дії, які призначені для проколювання шин: «ЕЖ-М», «Діана», «Кактус». Засоби для проколювання шин містять шипи для проколювання пневматичних шин, розміщені на гнучких стрічках (засіб «Еж»), на металевих пластинах, шарнірно з'єднаних у стрічку з багатьох ромбів (засіб «Еж-М» («Діана»). «Кактус» легко транспортується і оперативно встановлюється майже на будь-яке дорожнє покриття, ширина загородження – від 3 до 7 метрів залежно від модифікації. В разі наїзду автомобіля на загородження стержні залишаються в шині, здійснюючи ефективне випускання повітря через спеціальні отвори. Тактико-технічні характеристики пристроїв для примусової зупинки транспортних засобів наведені у додатку 3.

Можна виділити два напрями в розвитку засобів примусової зупинки транспорту: перший – це вдосконалення та видозміни раніше розроблених засобів; другий – це створення нових засобів, які враховують нові конструктивні особливості автомобілів та нові уразливі елементи їх конструкції, використання яких є безпечнішим. До таких уразливих систем у сучасних автомобілях відносять систему електроживлення і електронного (комп'ютерного) управління. Такі системи можуть зазнати потужних електромагнітних імпульсів і виведення з робочого стану. Чутливими до дії електромагнітних імпульсів є бортовий комп'ютер автомобіля, яким споряджені майже усі сучасні автомобілі.

Поліцейським забороняється застосовувати засоби примусової зупинки транспорту для примусової зупинки мотоциклів, мотоколясок, моторолерів, мопедів, транспортного засобу, що здійснює пасажирські перевезення, а також

застосовувати такі засоби на гірських шляхах або ділянках шляхів з обмеженою видимістю, залізничних переїздах, мостах, шляхопроводах, естакадах, у тунелях.

Спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби

Спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби – це пристрої для стрільби, що працюють за принципом пневматичного пістолета, використовуючи газ, зазвичай, стиснуте повітря (азот) або вуглекислий газ. Маркери не належать до розряду зброї, їх призначення позначати ті чи інші предмети або– припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень з метою подальшого виявлення осіб та затримання;

- контролю за переміщенням речей.

Службові собаки та коні

Службові собаки застосовуються працівниками поліції для:

- патрулювання;
- переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення;
- під час конвоювання (доставлення) затриманої або заарештованої особи;
- для відбиття нападу на особу та/або поліцейського.

Собака застосовується тільки та, яка пройшла курс дресирування, визнана придатною для службового користування і перебуває у штаті підрозділу. Право застосовувати собаку має працівник, який несе з нею службу.

Службові коні застосовуються під час:

- патрулювання;
- переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

Пристрої, гранати та боеприпаси світлозвукової дії

Працівниками поліції можуть бути застосовані пристрої, гранати та боеприпаси світлозвукової дії у таких випадках:

- для відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;
- для затримання особи, яка чинить збройний опір, або з метою примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), де перебуває така особа;
- для звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка знаходиться у приміщенні.

Пристрій світлозвуковий «Терен-7»

Виріб «Терен-7» призначено для припинення протиправних дій шляхом тимчасового придушення психоволевої стійкості світловим і звуковим імпульсом високої інтенсивності (рис. 3.15). Може застосовуватися і на відкритій місцевості, і в закритому приміщенні.

Виріб складається з герметичного полімерного корпусу, заповненого фотосумішшю, і запобіжного пускового механізму (далі – ЗПМ). ЗПМ у момент кидка відділяється.

Рис 3.15.
Пристрій

Тактико-технічні характеристики світлозвукового пристрою «Терен-7» зазначені у додатку 4.

Пристрій світлозвуковий «Терен-7М»

Рис 3.16.
Пристрій

Виріб «Терен-7М» призначено для припинення протиправних дій шляхом тимчасового придушення психовольової стійкості світловим і звуковим імпульсом високої інтенсивності (рис 3.16).

Виріб може застосовуватися і на відкритій місцевості, і в закритому приміщенні. Маса корпусу виробу забезпечує руйнування скла віконних заповнень.

«Терен-7М» складається з сталевого перфорованого корпусу багаторазового використання, всередині якого розміщений змінний контейнер, заповнений фотосумішшю, і пускового запобіжного механізму. Тактико-технічні

характеристики світлозвукового пристрою «Терен-7М» зазначені у додатку 4.

Пристрій світлозвуковий «Терен-7Є»

Рис 3.17.
Пристрій
світлозвук

Виріб «Терен-7Є» призначено для припинення протиправних дій шляхом тимчасового придушення психоволевої стійкості світловим і звуковим імпульсом високої інтенсивності.

Пристрій стаціонарно встановлюється на різних поверхнях і може застосовуватися і на відкритій місцевості, і в закритому приміщенні.

Пристрій складається з герметичного полімерного корпусу, заповненого фотосумішшю і приводиться у дію від електрозапальника (рис. 3.17).

Тактико-технічні характеристики світлозвукового пристрою «Терен-7Є» наведені у додатку 4.

Засоби акустичного та мікрохвильового впливу

Акустичні засоби та мікрохвильового впливу застосовуються для:

- відбиття атаки на людину, поліцейського або захищений об'єкт;
- припинення масових і групових порушень публічного порядку;
- під час затримання особи, яка вчиняє злочин або суспільно небезпечне діяння;
- з метою змусити останнього покинути захоплений транспортний засіб, будівлю або споруду, в якій він ховається.

Нині існують дослідження багатьох науковців різних країн щодо вивчення впливів інфразвуку (частоти від 0,1 Гц до 20 кГц) на стан людини. Так, наприклад:

- на рівні 110–130 дБ виникає біль у шлунку і сильна нудота;
- на рівнях від 90 до 120 дБ на низьких частотах (від 5 до 200 Гц) при хвилинних експозиціях виникає занепокоєння і розлади;
- на рівні 140–150 дБ утворюються сильні фізичні травми, біль у вухах і пошкодження внутрішніх тканин;
- більше 170 дБ спричинює миттєві травми, схожі на травми від ударних хвиль, а частота 0,5 Гц з таким рівнем створює негативний вплив на органи дихання.

Для порівняння, сила звуку надзвукового літака – 154–171 дБ.

З огляду на результати досліджень, розробки акустичної зброї можуть бути в майбутньому застосовані для запобігання загроз державним установам, для контролю за натовпом, для створення перешкод на кордонах, для заборони доступу на об'єкти або здійснення впливу на великих площах, а також для

обеззброєння негативно-агресивно налаштованих груп людей. Нині в Україні проводяться тільки розробки цього виду спеціального засобу несмертельної дії.

Пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень застосовуються для:

- затримання особи, яка вчиняє злочин або суспільно небезпечне діяння;
- звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка знаходиться у приміщенні.

Застосування малогабаритного підривного пристрою для відкриття приміщень є виправданим, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам та інтересам, є меншою, ніж шкода, яку вдалося відвернути.

Пристрої для проникнення в транспортні засоби та приміщення. До них належать малогабаритні підривні пристрої «Ключ» та «Імпульс». Використовуються для руйнування матеріалів у зоні кріплення замкових пристроїв і пробиття отворів. Ефективність дії пристроїв така: «Ключ» – діаметр отвору 180 мм у дерев'яному щиті товщиною до 60 мм; «Імпульс» – отвір у сталевому листі товщиною до 8 мм.

Пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії

До них належать такі пістолети і револьвери вітчизняного виробництва, які конструктивно призначені тільки для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії і технічно не придатні для стрільби бойовими патронами. В разі цього їхня конструкція має забезпечувати неможливість взаємозаміни основних частин бойової і спортивної вогнепальної зброї, унеможливорює здійснення пострілів в автоматичному режимі чергами.

Патрони до пристроїв – патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, призначені для

відстрілу їх тільки пристроями вітчизняного виробництва і допущені в установленому порядку до використання.

До зброї несмертельної дії належать зразки, застосування яких створюють умови щодо:

- запобігання несанкціонованого доступу до об'єктів, які перебувають під охороною;
- блокування масових скупчень та одиноких правопорушників;
- нейтралізація правопорушників на відстані для їх подальшого затримання;
- примушування правопорушників до вивільнення об'єктів без нанесення шкоди пересічних громадян.

У разі цього потрібно звернути увагу, що порівняно зі загальними світовими розробками зброї, частка розробок нелетальної зброї становить 0,5–1% від усього бойового арсеналу.

Пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, застосовуються для:

- захисту від нападу, що загрожує життю та здоров'ю людей, зокрема поліцейського;
- відбиття збройного нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також для звільнення їх у разі захоплення;
- затримання особи, яка підозрюється у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;
- затримання особи, яка чинить збройний опір або намагається втекти з-під варти;
- затримання озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю чи здоров'ю людей, зокрема поліцейського;
- подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил;
- знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю людей, зокрема поліцейського;
- припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;
- відбиття групового нападу; що загрожує життю чи здоров'ю людей.

Поліції забороняється відстрілювати патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, з порушенням визначених технічними характеристиками вимог щодо відстані від особи та стрільби в окремі частини голови і тіла людини.

Засоби, споряджені безпечними димоутворювальними препаратами

Ручні димові гранати застосовуються для створення короточасних димових завіс, що маскують тактичні дії працівників поліції невеликих підрозділів, а також для маскуванню виходу поліцейських із різних об'єктів спеціальної техніки (див. рис. 3.18). Гранати чорного диму можуть

використовуватися спеціальними підрозділами Національної поліції, а також для імітації горіння того чи іншого об'єкта або техніки.

Є три зразки ручних димових гранат для використання працівниками поліції: РДГ-2х з металохлоридною сумішшю білого диму, РДГ-2б з антраценовою сумішшю білого диму, РДГ-2ч – чорного диму.

Рис. 3.18. Ручні димові гранати

Для приведення в дію РДГ-2б (РДГ-2ч) необхідно зняти кришки за допомогою тасьми, різко провести терткою по головці запалу і кинути гранату. Для приведення

в дію РДГ-2х необхідно зняти кришки за допомогою тасьми. Тактико-технічні характеристики ручних димових гранат наведені у додатку 5.

Мала димова шашка ДМ-11 призначена для постановки короточасних димових завіс, що маскують, вручну і являє собою металевий футляр, наповнений антраценовою сумішшю (рис. 3.19).

Рис. 3.19. Мала димова

Для приведення в дію ДМ-11 необхідно проткнути отвори проколкою в спеціально помічених місцях і вставити запал, швидко провести терткою по головці запалу на відстані витягнутої руки та відійти від неї не ближче 25 м.

Працівники поліції мають право застосовувати засоби, споряджені безпечними димоутворювальними препаратами для:

- забезпечення маскування дій поліцейських, спрямованих на затримання особи, яка чинить збройний опір;
- для того, щоб примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), на якій вона перебуває;
- звільнення особи, незаконно позбавленої свободи.

Водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби

Водомет – багатофункціональний пристрій, що викидає струмінь води під великим тиском та на значну відстань. Водомет – це машина вузькоспеціалізована і застосовується зрідка (рис. 3.20). Зазвичай

використовується працівниками поліції у разі масових заворушень, які мають розвиваючий характер.

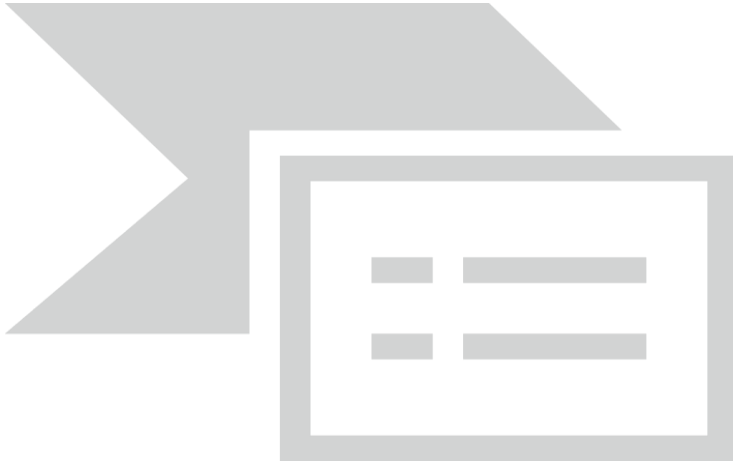

Рис. 3.20. Спеціальний транспортний

Бронетранспортер (БТР) – бойова броньована колісна або гусенична машина підвищеної прохідності, призначена для транспортування піхоти зі складу механізованих (мотопіхотних, мотострілецьких тощо) підрозділів на полі бою, ведення ними бою з машини та вогневої підтримки їх в період та після спішування (рис. 3.21).

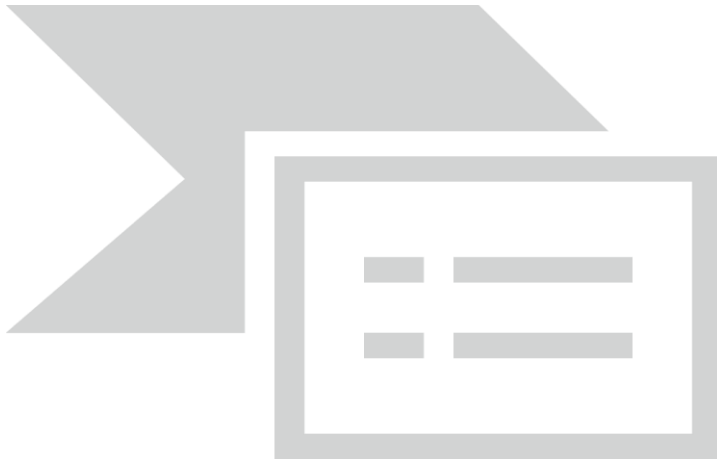

Рис. 3.21. Бронетранспортер

Використовується також для ведення розвідки, охорони, патрулювання, зв'язку; спеціально обладнані БТР – для доставки на полі бою зброї, боєприпасів

та інших військових вантажів, евакуації поранених. Бронювання головно протикульове та протиуламкове.

Водомети і бронетранспортери підрозділами Національної поліції України застосовуються для:

- припинення масових заворушень;
- відбиття групової атаки на державні та/або громадські об'єкти;
- примусової зупинки транспортного засобу, водій якого не виконав вимогу поліцейського про зупинку;
- затримання озброєних злочинців, а також для транспортування поліцейських під час виконання ними завдань Національної поліції.

Забороняється застосовувати водомети при температурі повітря нижче +10°C.

Правові підстави застосування вогнепальної зброї

6.6.1. Умови застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. З цією метою, відповідно до ч. 2 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання. Крім того, поліція під час виконання повноважень, передбачених ст. 23 цього Закону, уповноважена застосовувати заходи примусу. До заходів примусу відноситься і застосування вогнепальної зброї.

Вогнепальна зброя – зброя, в якій для викидання снаряду (міни, кулі) з каналу ствола використовується сила тиску газів, що утворюються при згорянні металевий вибухової речовини (пороху) або спеціальних горючих сумішей. Поєднує в собі засоби безпосереднього ураження (снаряд, міна, куля) і засоби метання їх до цілі (гармата, міномет, кулемет, гвинтівка, пістолет тощо).

Сучасна вогнепальна зброя підрозділяється на артилерійську та стрілецьку зброю і гранатомети.

На озброєнні в підрозділах Національної поліції знаходиться стрілецька зброя. Вона застосовується в ближньому бою для поразки відкрито розташованих цілей. Вона включає пістолети, автомати, автоматичні гвинтівки, ручні та станкові кулемети, великокаліберні кулемети. До стрілецької зброї

відноситься також [мисливська](#) та [спортивна вогнепальна зброя](#). [Гранатомети](#) відносять до засобів ближнього бою.

Застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу!

Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки після попередження про:

- 1) необхідність припинення протиправних дій;
- 2) намір використання заходу примусу (зброї).

Без попередження допускається застосування вогнепальної зброї:

1) при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї;

2) у разі збройного нападу, а також раптового нападу зі застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей;

3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає, застосовуючи транспортний засіб;

4) якщо особа чинить збройний опір;

5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю.

Поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю для:

1) відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю;

2) захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю;

3) звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі;

4) відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення;

5) затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;

6) затримання особи, яка чинить збройний опір;

7) затримання особи, яка намагається втекти з-під варти;

8) затримання озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського;

9) зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського.

Поліцейський може використати вогнепальну зброю для:

1) подання сигналу тривоги;

2) виклику допоміжних сил;

3) для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб.

Підсумовуючи, можна зауважити, що процес тактичної підготовки поліцейського до застосування вогнепальної зброї необхідно розглядати як об'єднуючий початок стосовно інших сторін підготовленості поліцейського (фізичної, психологічної, морально-вольової тощо). Вибір того чи іншого варіанта застосування сили, його відпрацювання та реалізація в практичній діяльності зумовлюються рівнем володіння поліцейським вогнепальною зброєю,

розвитком його фізичних якостей, можливостями функціональних систем, морально-вольовою та психологічною підготовкою.

Донині елементи тактичної підготовки щодо застосування вогнепальної зброї ґрунтувалися на навчанні реалізовувати викладені в підручниках, посібниках та інструктивних документах стандартні, вузько варіативні схеми протидії правопорушнику. Однак завдання тактичного вдосконалення, з врахуванням сучасних вимог до тактики самозахисту та вогневої підготовки, поліцейських значно змінилися. Оволодіння тактичними діями пов'язується з розширенням кількості використовуваних засобів і способів, розвитком умінь використовувати один прийом для виконання тактичних завдань, а різних прийомів – для реалізації однієї тактичної схеми дій.

Знання тактичної суті прийомів застосування та використання вогнепальної зброї, їх можливої ефективності дає змогу поліцейському робити оптимальний вибір та успішно виконувати те чи інше тактичне завдання.

Стаття 46. Застосування вогнепальної зброї

1. Застосування вогнепальної зброї є найсуворішим заходом примусу.
2. Поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання лише за умови, що він пройшов відповідну спеціальну підготовку.
3. Порядок зберігання і носіння вогнепальної зброї, що знаходиться в розпорядженні поліцейського, перелік вогнепальної зброї та боєприпасів, що

використовуються в діяльності поліції, та норми їх належності встановлюються Міністром внутрішніх справ України.

4. Поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю:

1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю;

2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю;

3) для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі;

4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення;

5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;

6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського;

7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського.

5. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки після попередження про необхідність припинення протиправних дій і намір використання заходу примусу, визначеного цією статтею.

6. Застосування вогнепальної зброї без попередження допускається:

1) у разі спроби особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї;

2) у разі збройного нападу, а також раптового нападу зі застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей;

3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу;

4) якщо особа чинить збройний опір;

5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю.

7. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною і достатньою в такій обстановці, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу.

8. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю у разі збройного нападу, якщо відвернення чи припинення відповідного нападу неможливо досягнути іншими засобами.

9. Поліцейському заборонено застосовувати вогнепальну зброю в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам, а також у вогнебезпечних та вибухонебезпечних місцях, крім випадків необхідності відбиття нападу або крайньої необхідності.

10. Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомляти свого керівника про застосування вогнепальної зброї, а також негайно повідомити свого керівника про активне застосування вогнепальної зброї, який, своєю

чергою, зобов'язаний поінформувати центральний орган управління поліції та відповідного прокурора.

11. Поліцейський може взяти до рук вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо вважає, що в обстановці, що виникла, можуть бути підстави для її застосування.

12. Під час затримання осіб, щодо яких у поліцейського виникла підозра у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також під час перевірки документів у таких осіб поліцейський може привести в готовність вогнепальну зброю та попередити особу про можливість її застосування.

Спроба особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену поліцейським відстань, чи доторкнутися до зброї є підставою для застосування вогнепальної зброї поліцейським.

13. Поліцейський може використати вогнепальну зброю для подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил, або для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб.

6.6.2. Передумови застосування вогнепальної зброї

Відповідно до ч. 2 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання лише за умови, що він пройшов відповідну спеціальну підготовку.

Відповідно до ч. 3 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» порядок зберігання і носіння вогнепальної зброї, яка знаходиться в розпорядженні поліцейського, перелік вогнепальної зброї та боєприпасів, що використовуються в діяльності поліції, та норми їх належності встановлюються Міністром внутрішніх справ України.

Відповідно до ч. 1 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом впливу.

А тому, відповідно до ч. 8 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю у разі збройного нападу, тільки якщо відвернення чи припинення відповідного нападу неможливо досягнути іншими засобами.

Відповідно до ч. 1 ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи та /або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що виникла, таке попередження є невиправданим чи неможливим.

Відповідно до ч. 7 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки з метою

заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною і достатньою в такій обстановці, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу.

Застосування вогнепальної зброї

Перелік випадків правомірного застосування вогнепальної зброї є вичерпним і відповідно до ч. 4 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю у таких виняткових випадках:

Для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю. Зброя може застосовуватися тільки для припинення нападу, що створює небезпеку для життя або здоров'я поліцейського або членів його сім'ї.

Для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю. Обставинами, що свідчать про загрозу для життя або здоров'я громадян, потрібно визнавати:

- застосування стосовно особи предметів, що створюють загрозу її життю і здоров'ю,
- застосування колючих, ріжучих, рублячих знарядь чи вогнепальної зброї;
- свідоме та цілеспрямоване нанесення ударів особі у життєво важливі органи та після яких вона не подає ознак життя;
- активні, агресивні дії з боку групи осіб направленні на завдання шкоди здоров'ю одній чи декільком особам;
- свідомий та цілеспрямований наїзд на особу або спроба наїзду автотранспортом;
- спроба скинути особу з висоти;
- викидання, виштовхування особи з транспортного засобу, що рухається;
- спроба здійснити підпал або вибух об'єкта, приміщення де знаходяться люди.

Для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі

Заручником є особа, яка примусово, незаконно позбавлена волі (захоплена та утримується у такому стані проти її волі будь-якою особою або групою осіб) під загрозою вбивства, спричинення тілесних ушкоджень, подальшого утримання або скоєння інших насильницьких дій з метою примушування третьої сторони до будь-яких дій. Заручник може фізично утримуватися особою, яка здійснила викрадення (злочинець ховається за заручником, висуває власні вимоги, а в разі їх невиконання погрожує застосуванням проти заручника зброї), в будь-якому приміщенні, транспортному засобі до виконання висунутих злочинцем вимог. Застосування вогнепальної зброї допускається тільки проти

тих осіб, які безпосередньо беруть участь у захопленні заручників, та/або створюють загрозу життю чи здоров'ю заручників.

Для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення

Під нападом потрібно розуміти насильницькі дії, які:

– виражаються у вторгненні, тобто відкритому проникненні до приміщення всупереч встановленому режиму роботи об'єкта, діючим правилам пропускнуго режиму;

– вимогам посадових осіб або волі осіб, які в цих приміщеннях мешкають;

– не пов'язані з вторгненням у приміщення, але спрямовані на його пошкодження або знищення.

Для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти

Закон обумовлює можливість застосування зброї за одночасної наявності таких обставин:

– поліцейський особисто застав особу при вчиненні злочину;

– злочин має бути тяжким або особливо тяжким;

– особа, яка вчинила або вчиняла злочин на очах поліцейського, намагається втекти, залишити місце події, або будучи затриманою, зробити спробу втекти під час доставлення в органи Національної поліції.

ВИСНОВОК

Службова дисципліна в Національній поліції України вимагає від усіх працівників суворої дисциплінованості, виняткової чесності, правової свідомості, чіткості та старанності, зразкової організованості. Вона свідчить, що спільні зусилля та добрі результати роботи працівників поліції можуть бути нівельовані правопорушенням, аморальним проступком або відступом від присяги бодай одного недбалого працівника. Необхідна взаємодія працівників поліції, окрім сумлінного виконання кожним з них свого службового обов'язку (ефективних та професійних дій з розкриття та розслідування злочинів, публічної безпеки та порядку тощо), а також неухильне дотримання законів, наказів, інструкцій та інших нормативних актів, що регламентують їхню діяльність.